

В. В. Стрижалковська, Інститут педагогіки НАПН України

ПІДТРИМКА ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У НЕФОРМАЛЬНІЙ ОСВІТІ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ: АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Стрижалковська В. В.

Підтримка обдарованих дітей у неформальній освіті Чеської республіки: аналіз діяльності громадських організацій

У статті розглянуто інструменти діяльності громадських організацій в Чеській Республіці, які дозволяють створити умови для розвитку здібностей та обдарувань дітей, максимально задовольняють їх інтереси та духовні запити й сприятимуть їхньому майбутньому професійному визначенню. Досліджено методологічну, методичну, технічну та організаційну діяльність таких організацій як Товариство Менза Чеської республіки (Mensa CR), Асоціація малих деброярів Чеської Республіки (AMD CR), Асоціація у справах молоді, науки і технологій AMAVET. Отриманий досвід є цікавим крізь призму його застосування в умовах українських реалій.

Ключові слова: Чеська Республіка, громадські організації, підтримка обдарованих дітей.

Стрыжалковская В. В.

Поддержка одаренных детей в неформальном образовании Чешской республики: анализ деятельности общественных организаций

В статье рассмотрены инструменты деятельности общественных организаций в Чешской Республике, которые позволяют создать условия для развития способностей и одаренности детей, максимально удовлетворяют их интересы и духовные запросы и будут способствовать их будущему профессиональному определению. Исследовано методологическую, методическую, техническую и организационную деятельность таких организаций как Общество Менза Чешской республики (Mensa CR), Ассоциация малых деброяров Чешской Республики (AMD CR), Ассоциация по делам молодежи, науки и технологий AMAVET. Полученный опыт является интересным сквозь призму его применения в условиях украинских реалій.

Ключевые слова: Чешская Республика, общественные организации, поддержка одаренных детей.

У сучасному глобалізованому світі, за умов панування високотехнологічної та інтелектуальної моделей світової економіки, обдарована особистість є не тільки однією з рушійних сил розвитку суспільства, а стає найбільш привабливою інвестицією у майбутнє країни та нації. Тому підтримка та створення необхідних умов для розвитку обдарованих дітей з боку держави і суспільства є одним із актуальних завдань державної політики.

У цій статті ми розглянемо досвід Чеської Республіки, зокрема, крізь призму діяльності недержавних неприбуткових організацій, у забезпеченні ними можливості обдарованих дітей приймати участь у якомога більшій кількості заходів з метою гідної оцінки їх нахилів, і належного відкриття талантів.

Зазначимо, що досвід Чеської Республіки, який буде нами проаналізовано, є цікавим в контексті українських реалій, адже обдаровані діти та їх потенціал є скарбом і неоціненним ресурсом для будь-якої країни.

В Україні, на жаль, така робота є украй несистематизованою, обмежується спробами держави визначити її нормативно-правовий рівень, без залучення громадськості до його реалізації. У нашій державі громадянське суспільство не приймає участі у розвитку обдарованих, хоча, на нашу думку, має усі необхідні для цього потенції та ресурси. Громадські організації в Україні сьогодні є активними акторами різноманітних сфер суспільного буття, проте, на жаль, проблематика розвитку обдарованих дітей до сьогодні залишається поза межами їх теоретико-практичного кругозору. Цьому можна знайти безліч пояснень, але нас цікавлять, передусім, напрямки його вирішення. Як свідчить досвід Чеської Республіки, недержавні неприбуткові організації можуть активно залучатися до сфери розвитку обдарованих дітей, при цьому оптимізуючи цю проблематику і сприяючи більш ефективній діяльності держави у ній. Тому, на нашу думку, актуальним є аналіз досвіду громадських організацій Чеської Республіки у роботі з талановитими дітьми, що і буде зроблено нами у рамках цієї статті.

Аналізуючи роботи дослідників, зазначимо, що проблематика неформальної освіти, її місця і ролі, набуває свого ґрунтовного дослідження у роботах таких науковців, як М. Ахмед, П. Фордхем, П. Кумбс, Т. Сімкінс, Т. Джеффс, М. Сміт, А. Роджерс та інших. У них детально проаналізовано сутнісно-змістовне наповнення неформальної освіти, її співвідношення з системою офіційної освіти, роль у суспільстві.

Щодо категорії обдарованих дітей, то дослідженню цієї групи також приділяли увагу велика кількість вчених. Це, зокрема, Дж. Рензуллі, П. Торренс, Дж. Фрімен, А. Танненбаум, Д. Фельдхьюсен та інші. Термін «обдарованість» введено у науковий обіг англійським психологом Ф. Гальтоном у книзі «Спадковість таланта». Під обдарованістю він розумів рівень будь-яких здібностей людини, від яких залежить можливість досягнення більшого чи меншого успіху у виконанні тієї чи іншої діяльності[2]. Звичайно, що це визначення феномену обдарованості є дуже умовним, але саме з нього бачимо його значення, як у житті окремої людини, так і усього суспільства, що засвідчує актуальність його аналізу.

Серед українських дослідників, які займаються аналізом обдарованості як явища, хотілось би відзначити праці таких науковців як С. Гончаренко, В. Войтко, О. Кульчицька, Л. Липова, В. Моляко, Б. Теплов та інші. У психолого-педагогічному контексті, а саме: засади формування обдарованої особистості в системі виховної роботи загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів, досліджують такі науковці, як Г. Балл, Б. Бітінас, І. Іванов, В. Кузь, С. Сисоєва, Т. Сущенко та інші.

На нашу думку, місце і роль держави, її соціальної та освітньої політики щодо розвитку обдарованих серед вчених є більш досліджуваними. А от місце і роль недержавних неприбуткових організацій у її оптимізації часто лишається поза науковими аналізом. Хоча роль громадянського суспільства у оптимізації цієї сфери є не менш визначною. Це, зокрема, і засвідчує досвід Чеської Республіки, аналіз якого, із подальшою його можливістю впровадження в умовах українських реалій, виступає *метою* цієї наукової розвідки.

Серед завдань, які нами поставлено до вирішення, є уточнення поняття «громадська організація», аналіз сфери громадянського суспільства у Чеській Республіці, дослідження механізмів роботи з обдарованими у цій державі серед громадських організацій.

Отже, громадські організації – це добровільні, неприбуткові, недержавні об'єднання громадян, які створюються з метою впливу на державні інститути і захисту суспільства від необґрунтованого втручання держави в громадське життя [3]. Громадські організації є певним механізмом «посилення продуктивності влади у сфері демократизації та соціалізації держави, а також захисту прав і свобод громадян шляхом незалежної експертизи державних рішень, участі у законотворчості, моніторингу виконання органами виконавчої влади державних рішень та дотримання міжнародних угод тощо...» [1]. Прийнято вважати, що є три основні типи об'єднань: державні (органи влади, управління тощо), прибуткові (фірми, підприємства) та усі інші недержавні і неприбуткові організації громадян» [3].

Нас цікавить досвід діяльності громадських організацій у тематиці розвитку обдарованих дітей тому, що, не зважаючи на величезний потенціал впливу добровільних об'єднань громадян на суспільне буття, сьогодні в Україні ми констатуємо факт відсутності врахування їх думки в процесі прийняття державних рішень. Сучасні громадські організації в Україні мають низький авторитет серед населення і посередню інструментальну базу впливу на процедуру прийняття рішень в державі. Одним із напрямків оптимізації їх діяльності є аналіз досвіду схожих громадських утворень у інших державах, особливо, у тих країнах, які є схожими за історично-об'єктивними та суб'єктивними обставинами до України, і зокрема, дослідження сфери громадянського суспільства у Чеській Республіці.

За результатами моніторингу ефективності державної політики розвитку громадянського суспільства [4], протягом останніх двадцяти років державна політика у сфері громадянського суспільства у Чеській Республіці проводиться за допомогою двох головних інструментів: створення Урядової ради у справах

неурядових неприбуткових організацій, та розробка та реалізація схеми Інвестиційного фонду фондаций. Крім того, нещодавно урядом Чехії було прийнято документ щодо Концепції підтримки розвитку неприбуткового сектору.

Отже, Чеська республіка має добре розвинутий сектор недержавних неприбуткових організацій (NNO), які відіграють значну роль у різних галузях суспільного життя, і, зокрема, у системі неформальної освіти та підтримки обдарованих дітей, доповнюючи та розширюючи зусилля держави в цьому напрямку.

Ми проаналізували досвід деяких, найбільш авторитетних громадських організацій Чехії щодо підтримки і розвитку обдарованих дітей, який переконує, що роль цього інституту громадянського суспільства є вагомим і потребує врахування їх позитивних надбань в умовах українських реалій.

Зокрема, цікавою є діяльність *Товариства Менза Чеської республіки (Mensa CR)*.

Менза – це міжнародна громадська організація, яку засновано у 1946 році у м. Оксфорд. На сьогодні її осередки функціонують більш ніж в 100 країнах і налічують близько 100000 членів. Це некомерційна неполітична асоціація людей незалежно від раси і релігії, які мають інтелект вище середнього значення.

У Чехії Товариство Менза було засновано невдовзі після «оксамитової революції» 1989 року, і сьогодні воно налічує близько 1500 членів по всій країні, і, зокрема, кілька сотень членів дитячої Менза (діти до 16 років). Остання активно діє в Чеській Республіці на відміну від багатьох інших країн, в яких дитяча Менза не користується такою популярністю.

Членом Менза може стати кожен, хто досяг віку 14 років, і хто отримав результат тесту IQ 130 і вище (у Чехії) та сплатив членські внески. Діти у віці від 2,5 до 14 років можуть стати членами дитячої Менза, для цього вони складають спеціальний тест за допомогою ігор та діагностичних вправ, та проходять спеціальні співбесіди із кваліфікованими фахівцями. Діти, які

пройшли ці випробування можуть залишатися членами дитячої Менза до віку 16 років, або в 14 років пройти тест для дорослих і стати членом «дорослої» організації. Тестування проводиться із забезпеченням рівних умов для всіх учасників по всій території Чеської республіки.

Основним завданням Товариства Менза є створення стимулюючого інтелектуального та соціального середовища для своїх членів, сприяння їх добровільній самореалізації та просування взаємних контактів.

Діяльність Менза полягає в основному в обміні думками у формі лекцій, дискусій, журналів, спеціальних груп за інтересами та проведення місцевих, регіональних, національних і міжнародних конференцій. Менза, як некомерційна організація, призначена для підтримки дозвілля, яке сприяє розвитку математичного та технічного мислення. У своїх клубах, кількість яких постійно зростає по всій країні, Менза пропонує безліч популярних сьогодні видів позашкільної діяльності, які сприяють розумовому розвитку молодих людей. Наприклад, курси для розвитку практичного інтелекту, творчої писемності або постійно зростаюча мережа клубів настільних ігор. У 2008 році відбувся перший фінал, так званої, Логічної Олімпіади, в якій взяли участь понад 3000 учнів загальнонаціональної початкової школи [9].

Крім того, у Празі працює восьми річна гімназія «Будянка», яку засновано організацією Менза, і яка є єдиною у Чеській Республіці профільною школою для обдарованих дітей. Наразі там навчається майбутня інтелектуальна еліта Чеської Республіки. Умовою вступу в «Будянку» стають тести на інтелект (IQ не нижче 130) та співбесіда з психологом, який з'ясовує, яку мотивацію має студент. У школи укладено договір про співпрацю з Карловим університетом. Якщо хтось із студентів, до прикладу, захоплюється фізикою, то він працює безпосередньо з викладачами університету, може користуватися їхніми лабораторіями та відчувати себе членом наукового співтовариства. Випускники гімназії гарантовано вступають до кращих університетів, у тому числі Кембриджу, Оксфорду, Гейдельбергу. З січня 2009 року на Раді Товариства Менза було затверджено, і з того часу постійно оновлюється, перелік шкіл:

«Школи, які співпрацюють з Товариством Менза». Для того, щоб потрапити до цього переліку, школа повинна відповідати низці вимог, що ставить перед нею це Товариство [9].

Як бачимо, Товариство Менза не тільки створює умови для формування комунікативного середовища між обдарованими, воно одним із перших долучилося до процесу інституалізації такої роботи, зокрема, через створення і підтримку спеціалізованої школи для талановитих дітей. Така практика сприяє налагодженню більш тісної співпраці між обдарованими дітьми і науковою елітою Чеської Республіки, тим самим залучаючи молодь до інтелектуального потенціалу цієї країни.

Ще однією цікавою практикою щодо розвитку обдарованих є діяльність *Асоціації малих деброярів Чеської Республіки (AMD CR)*. Діяльність AMD CR спрямовано на надання допомоги дітям і молодим людям, які проявляють зацікавленість до науки, технології та екології, у наданні їм можливості більш змістовно використовувати вільний час і розвивати свої інтереси. Під час роботи з дітьми у цій організації використовується їх уява та грайливість. Для цього проводять цікаві експерименти із застосуванням простих приладів з різних галузей науки, технології та екології. Це спрямовано на невимушене розуміння різних явищ і законів, відкриття та зацікавлення наукою та створення нових шляхів до знань і творчості. AMD CR також підтримує міжнародні контакти і співробітництво з організаціями зі схожими напрямками роботи, як у Чехії, так і за кордоном [7]. Тобто, маємо практику розвитку творчого потенціалу дітей через їх зацікавлення і навернення до наукової діяльності методами ігрової діяльності.

Практика створення щільної мережі клубів для обдарованих активно впроваджується сьогодні у Чеській Республіці зусиллями *Асоціації у справах молоді, науки і технологій (AMAVET)*.

AMAVET було засновано у січні 1990 року із метою розвитку наукової діяльності серед дітей і молоді у вільний час в Чеській Республіці. Сьогодні діє 14 центрів для дітей та молоді, які регулярно відвідують близько 3000 молодих

людей. До основних сфер інтересів Асоціації входять інформаційні технології, науки про навколишнє середовище, біологія, астрономія, моделювання. Клуби AMAVET також активно діють при початкових та середніх школах, при центрах дозвілля. Загальне число членів AMAVET в Чеській Республіці складає більше 5000.

Також одним з напрямків діяльності AMAVET є навчання та подальший розвиток молоді, яка має обдарування та схильності до науки і техніки.

AMAVET організовує науково-технічні проекти та конкурси, тим самим надаючи можливість розвитку та творчій діяльності в галузі науки і техніки серед учнів середньої школи. Зокрема, один з них – EXPOSCIENCE AMAVET. Переможці національних конкурсів допускаються до участі в таких міжнародних виставках, як ESI (Expo-Sciences international).

AMAVET також організували першу європейську виставку наукових проектів молоді ESE'96 у м. Празі, в якій взяли участь понад 460 юних учасників з дванадцяти країн.

Представники AMAVET також входять до складу Виконавчої ради Міжнародного Руху з науки і техніки у вільний час (International Movement for Leisure Activities in Science and Technology – MILSET), яка об'єднує аналогічні організації з сорока країн Європи, Америки, Азії та Африки [5].

AMAVET разом з Міністерством освіти, молоді та спорту, Товариством з підтримки талановитої молоді Чеської республіки, Празьким економічним університетом і компанією Чеська глава (Česká hlava), підтримують проект Чеські голівоньки (České hlavičky). Чеські голівоньки – проект на підтримку чеської талановитої молоді. Нагороду традиційно отримують школярі, які роблять свої перші успішні кроки у природничих та технічних науках.

Щорічно, починаючи з 2007 року, присуджується п'ять премій (від 15 до 50 тисяч крон) найбільш перспективним у науковому розумінні учням початкових і середніх шкіл. Премії Merkur, Futura, Ingenium, Genus і Abrahán заснували такі різні, але однаково зацікавлені в розвитку чеського інтелекту

організації, як празький Економічний університет, енергетичний концерн CEZ, фірма Veolia Water та медична страхова компанія MBS Чехії.

Як бачимо, премія «Чеська голівонька» – один із дієвих способів зміцнення престижу чеської науки і форма підтримки обдарованої молоді [6], а також інструмент налагодження взаємодії держави, громадськості і приватного сектору щодо підтримки і розвитку обдарованих дітей.

У Чеській Республіці існує низка інших громадських організацій, які сьогодні активно долучаються до підтримки і розвитку обдарованих дітей через проведення різноманітних конкурсів, олімпіад, присудження нагород, обміну досвідом у такій роботі, налагодженню комунікативного процесу щодо розвитку талановитих дітей між вчителями, вихователями, батьками.

Варто наголосити, що держава намагається систематизувати таку діяльність. Адже у протилежному випадку вона б мала хаотичний характер. Зокрема, на національному рівні визначено Стратегію щодо створення умов, які б максимально сприяли розвитку здібностей та обдарувань дитини, а також дозволяли максимально задовольнити її інтереси та духовні запити, сприяти майбутньому професійному визначенню.

Як висновок, зазначимо, що практика діяльності громадських організацій щодо підтримки обдарованих дітей може бути різноманітною (що засвідчує проведений нами аналіз роботи трьох недержавних неприбуткових організацій *Mensa CR, AMD CR, AMAVET*). Це і проведення спеціалізованих конкурсів, олімпіад, наукових заходів, і налагодження діяльності тісної мережі клубів для обдарованих, і, навіть, створення шкіл для обдарованих дітей. Але без її легітимації зі сторони держави, а також без фінансової підтримки приватного сектору, ефективність, результативність та дієвість такої діяльності може бути поставлено під великий сумнів. Тільки комплексна робота щодо підтримки обдарованих дітей і об'єднання зусиль держави, громадськості та бізнесу забезпечать усі необхідні умови для розвитку креативного потенціалу будь-якої країни.

Тому подальшим перспективним напрямком досліджень науковців щодо проблематики розвитку обдарованих є визначення механізмів і форм співпраці влади, громадськості та приватного сектору у цій галузі. І не тільки визначення, а їх активне упровадження у практичне поле, і, зокрема, українського буття.

Література

1. **Барков В. Ю.** Громадянське суспільство в Україні: суперечності та їхнє вирішення / В. Ю. Барков // Нова парадигма : [Журнал наукових праць] / Гол. ред. В. П. Бех. – Вип. 52. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. – С. 131 – 138.
2. **Гальтон Ф.** Наследственность таланта: Законы и последствия. – М. : Мысль, 1996. – 269 с.
3. **Громадські** об'єднання в Україні : навч. посіб. / за ред. В. М. Бесчастного. – К. : Знання, 2007. – 415 с.
4. **Державна** політика розвитку громадського суспільства: моніторинг ефективності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://csdp.org.ua/upload/file/Analytical%20review%20UKR%20final.pdf>. – Заголовок з екрану.
5. **Asociace pro mládež, vědu a techniku AMAVET** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [o. s //amavet.fvtp.cz/](http://o.s//amavet.fvtp.cz/). – Заголовок з екрану.
6. **Česká hlava** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ceskahlava.cz. – Заголовок з екрану.
7. **DEBRUJÁŘI** – Asociace malých debrujarů České republiky [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.debrujar.cz/. – Заголовок з екрану.
8. **Freemanová J.** Fořtíková J.(Ed.) Volnočasové aktivity pro nadané a talentované u nás a ve světě. – NIDM MŠMT, Praha, 2009.
9. **Mensa** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mensa.cz. – Заголовок з екрану.

Strizhalkovska V. V.

Support of gifted children in the non- formal education of Czech Republic: Analysis of civic organizations' activities.

The article is focused on the activities of public organizations in the Czech Republic, which create conditions for development of skills and talents of children, satisfaction their spiritual needs and interests and make contribution to their future professional identification. This article presents the results of analysis of methodological, technical and organizational activities such organizations as the Society Mensa Czech Republic (Mensa CR), Association of Small debroyar Czech Republic (AMD CR), Association for Youth, Science and Technology (AMAVET). Results of research are interesting and important in the light of their application in the Ukrainian context.

Key words: Czech Republic, non-governmental organizations, support of gifted children.

Відомості про автора

Стрижалковська Вікторія Владиславівна – аспірантка лабораторії порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2012

Прийнято до друку 24.02.2012